

Nr 105

Av fröken Wetterström m. fl., angående kortvarigt frihetsberövande inom kriminalvården.

(Lika lydande med motion nr 83 i Första kammaren)

Brottsligheten i landet tenderar alltså att öka. Hittills under 1960-talet har för snart sagt alla brottskategorier en stegring noterats. Siffrorna för 1963, avseende hela riket, har ännu inte hunnit sammanställas av statistiska centralbyrån, men jämför man de tre första kvartalen 1963 med motsvarande tid 1962 finner man att antalet strafflagbrott ökat från 45 439 till 49 317 och bilstölderna från 17 031 till 18 030. För Stockholms del föreligger statistiken för fjolåret i dess helhet beträffande anmälningar till kriminalpolisen. Antalet sådana anmälningar uppgick under året till 82 582, vilket innebär en ökning med i runt tal 5 000. Av uppgifterna framgår vidare att rånanmälningarna i Stockholm ökade från 192 till 230 och anmälningarna om misshandel i övrigt från 671 till 738. Fortfarande präglas dock kriminalitetsbilden framför allt av den oerhörda mängden av tillgreppsbrott.

Det torde icke vara möjligt att genom isolerade åtgärder snabbt och kraftigt reducera brottsligheten — ingenstades i världen har man inom ramen för en human lagstiftning lyckats finna ett radikalt botemedel mot kriminalitet. Genom ökad forskning, insatser av förebyggande art, effektivisering av polisen och en ändamålsenlig utformning av reaktionssystemet bör det dock gå att successivt åstadkomma en förbättring. Inte minst angeläget är att samhället energiskt och målmedvetet söker motverka den omfattande ungdomskriminaliteten. Undersökningar har visat att brottsaktiviteten är allra störst i åldersgrupperna kring straffmyndighetsstrecket. I regel är det bland ungdomarna i de nedre och mellersta tonåren fråga om en föga avancerad kriminell aktivitet — snatterier, småstölder och vissa former av skadegörelse — men inom ålderskategorien 15—17 år förekommer i betydande utsträckning även bilstölder, inbrott, väskryckning och misshandel. Av statistiken framgår att brottsaktiviteten avtar med stigande ålder. Flertalet av de personer som i tonåren företer tecken på missanpassning blir längre fram i livet laglydiga medborgare. Delvis torde man här ha att räkna med en självläkningsprocess.

Den omständigheten att sådan självläknedom i viss utsträckning kan antas förekomma utgör givetvis icke något skäl för att betrakta ungdomskri-

minaliteten som en mindre allvarlig företeelse. Medborgarna i ett rättssamhälle kan göra anspråk på att så långt det står i samhällets makt bli skyddade mot kriminalitet, och för den som åsamkas lidande eller vållas materiell skada kan det vara en ringa tröst att veta att den vållande statistiskt sett har goda utsikter att bli hyggligare längre fram. Ett viktigt faktum är vidare att brottslighet i tonåren långt ifrån alltid är av övergående karaktär. Många ungdomsbrottslingar, som icke blir föremål för adekvat samhällsreaktion, fixeras efter hand i kriminalitet och kan i värsta fall utvecklas till svåra förbrytare. Att så snabbt och effektivt som möjligt ingripa mot ungdomskriminalitet i syfte att i det enskilda fallet bryta en påbörjad brottsutveckling redan i begynnelseskedet och samtidigt ge ännu icke brottsbelastade ungdomar i farozonen en tankeställare framstår som en av de allra viktigaste kriminalpolitiska uppgifterna.

De i lagen angivna påföljderna vid ungdomsbrott är av skiftande slag, och valet blir givetvis beroende av den unges brottsbelastning och personliga förutsättningar samt omständigheterna i övrigt. Generellt gäller att — med beaktande av vissa allmänpreventiva synpunkter — den påföljd skall väljas som kan anses bäst ägnad att tillrättaföra vederbörande och förebygga fortsatt brottslighet. Utom vid mycket grova brott eller då speciella omständigheter är för handen skall de unga lagöverträdarna i första hand bli föremål för s. k. förebyggande åtgärder genom barnavårdsnämndernas försorg. Därvid kan enligt barnavårdslagens 26 § ifrågakomma:

1. hjälpåtgärder, innefattande råd och stöd,
2. förmaning och varning,
3. föreskrifter rörande den unges levnadsförhållanden, samt
4. övervakning.

Om åtgärder av detta slag bedöms vara gagnlösa eller om de vidtagits utan att medföra rättelse kan det bli aktuellt att omhänderta den unge för samhällsvård (29 §). Dylikt omhändertagande kan bl. a. innebära placering på ungdomsvårdsskola.

Vid sidan av detta påföljdssystem i barnavårdsnämndernas (respektive socialstyrelsens) regi tillämpas ett judiciellt förfarande. Den unge kan av domstol dömas till böter, få villkorlig dom eller erhålla en kombination av villkorlig dom och bötesstraff. Undantagsvis — vid mycket grov brottslighet och om alldeles speciella skäl anses föreligga — kan ovillkorligt frihetsstraff tillgripas.

Då det är fråga om enkla förstagångsbrott, vilka har sin grund i okynne eller förhastande, lär helt visst ofta det obehag som hör samman med det polisiära ingripandet och åklagarmyndighetens granskning utgöra tillräcklig individuell prevention mot fortsatt kriminalitet. I andra fall kan det vara till fyllest med någon av de förebyggande åtgärderna enligt barnavårdslagens 26 §. I återigen andra fall kan en villkorlig dom eller ett bötesstraff fylla den avsedda bromsfunktionen. Därutöver finnes emellertid knappast

någon påföljd som vid fall med måttlig brottsbelastning och någorlunda god prognos kan tillgripas i syfte att fungera som stoppsignal. Nästa steg blir ett förhållandevis långvarigt omhändertagande, eventuellt på ungdomsvårdsskola.

Det är begripligt om vederbörande myndigheter i det längsta söker undvika att placera unga lagöverträdare på ungdomsvårdsskola. De unga själva uppfattar detta till tiden icke bestämda men oftast långvariga frihetsberövande som ett strängt straff. Klientelet på ungdomsvårdsskolorna är vidare i hög grad vanartsbetonat, vilket innebär att kamratmiljön där inte är lämplig för en pojke som visserligen kanske gjort sig skyldig till upprepad brottslighet men som likväl har relativt goda personliga förutsättningar. Vidare är att märka att ungdomsvårdsskolorna har tillkommit icke för att ge näpst och varning åt ungdomar av här antytt slag utan för att bereda vård och fostran åt påtagligt missanpassade pojkar eller flickor, vilkas tillrättaförande anses kräva en ganska omfattande socialpedagogisk behandling.

Om nu myndigheterna, såsom rimligt är, till det yttersta undviker att tillgripa frihetsberövande i nu existerande former för unga lagbrytare, vilka icke gjort sig skyldiga till så allvarlig kriminalitet att det ter sig skäligt med kanske många månaders frihetsförlust och vilka inte heller är i behov av mera ingripande behandling, kan det inträffa att samhällsreaktionen i några fall blir otillräcklig. Det kan behövas stoppsignaler, som är tydligare än varning, föreskrifter, övervakning m. m. och som kanske också har kraftigare återhållande verkan än böter och villkorlig dom men som likväl icke har karaktären av långvarigt omhändertagande. Icke utan skäl har det sagts att här föreligger en »lucka i lagen» och att det i det breda registret av påföljder borde finnas en mellanform, en möjlighet att döma till kortvarigt frihetsberövande. I Tyskland finns en sådan form (Jugendarrest) och i England en, nämligen det omhändertagande som förekommer vid s. k. Detention centres (Short sharp shock).

Starka skäl synes oss tala för att det svenska reaktionssystemet kompletteras med någon form av kortvarigt frihetsberövande. Tidigare framställningar från högerpartiets sida, vari föreslagits utredning av ärendet, har lämnats obeaktade. Problemet har emellertid fått förnyad aktualitet i och med att det norska straffelovrådet för Norges del förordat införande av ungdomsarest. Att saken tagits upp just i Norge har sitt speciella intresse, eftersom det norska reaktionssystemet i fråga om behandlingen av unga lagöverträdare har mycket stora likheter med det svenska.

Straffelovrådet är enigt om behovet av reaktionsformen kortvarigt frihetsberövande. Rådet har, heter det i betänkandet, kommit fram till att reaktionssystemet saknar ett mellanled mellan de villkorliga reaktionerna och de mer traditionella omhändertagandeformerna med intagning i de ordinära fängelserna eller med ett långvarigt omhändertagande i special-

anstalt för unga lagöverträdare. Den föreslagna nya påföljden anses bära kallas »ungdomsarrest», eftersom beteckningen arrest »ger ett träffande uttryck för den karaktär av disciplinmedel som reaktionen är avsedd att vara». I betänkandet heter det vidare: »Denna reaktion skall ge de unga och allmänheten i övrigt ett klart intryck av att man inte utan följd kan sätta sig över rättsordningens regler, att samhället reagerar mot lagbrott. Användningen av ungdomsarrest bör också vara en tankeställare för den unge lagbrytaren och förmå honom att besinna sig och inse de faror som en fortsatt kriminalitet för med sig för hans framtida liv.»

Vad den närmare utformningen av påföljden beträffar har rådets majoritet (5 ledamöter) ansett att man mer bör följa det engelska än det tyska mönstret. Man föreslår att omhändertagandet skall ha en varaktighet av 60 dagar med möjlighet till 10 dagars avkortning om den unge visar flit och gott uppförande. De första dagarna skall tillbringas i enrum, medan anstaltsvistelsen i fortsättningen får karaktären av »kontrollerad gemenskap».

Ungdomsarresten föreslås enligt majoritetsförslaget bli baserad på tre grundelement:

1. ett jämnt, krävande arbete med full arbetsdag,
2. fysisk aktivitet (sport och idrottsövningar) som ger de intagna möjlighet att utveckla och förbättra sin fysik, samt
3. påverkan av den enskilde intagne, dels genom personlig rådgivning och samtal, dels genom gruppbehandling. Det förutsätts att särskilda socialarbetare engageras vid ungdomsarresten.

Straffelovrådets minoritet (3 ledamöter) föreslår ett system med kortare anstaltsvistelse. Som riktpunkt nämns 20 dagar med möjlighet till frigivning efter 15 dagar såsom premium för gott uppförande. Som motivering anförs att en så kort tid som 15—20 dagar medför ett mindre avbräck för den unge med hänsyn till arbete och skolgång. Det understryks också att påföljden får större användbarhet om den endast avser en helt kort tids frihetsförlust. Minoritetsförslaget tar sikte på arrest i ordets egentliga mening, d. v. s. vistelse i enrum (bortsett från samvaro mellan de intagna under gymnastik m. m.). Detta ger, framhåller man, mindre möjligheter för de unga att knyta olämpliga kontakter, samtidigt som möjligheterna ökas för anstaltsföreståndare och socialkurator att komma i personlig kontakt med ungdomarna och diskutera deras problem. Någon egentlig behandling medger inte den korta intagnings tid som minoritetsförslaget avser, men detta anses inte heller behövligt: »Man kan inte ställa förväntningarna på den nya reaktionen högre än att den skall göra klart för den unge att han inte ostraffat kan begå brott, och att den samtidigt skall ha en allmänpreventiv effekt.»

Enligt straffelovrådets mening bör ungdomsarrest närmast ifrågakomma för ungdomar som inte fyllt 18 år, men det bör finnas möjlighet att tillämpa den även för lagöverträdare som fyllt 18 men ej 21 år.

I den svenska debatten om kortvarigt frihetsberövande har efter hand en viss förändring inträtt. Principiella invändningar framförs nu mera sällan. I stället brukar en avvisande hållning motiveras med att vårt reaktionssystem redan innehåller och genom brottsbalkens ikraftträdande ytterligare kommer att tillföras påföljder vilka kan antas fylla ungefär samma funktion som ungdomsarrest. Särskilt hänvisas i detta sammanhang till möjligheten enligt barnavårdslagens 30 § att omhändertaga unga lagöverträdare för utredning under högst fyra veckor samt möjligheten enligt 28 kap. brottsbalken att döma till s. k. skyddstillsyn, i vilken under vissa förutsättningar kan ingå en två månader lång behandling i s. k. tillsynsanstalt. Intet av dessa institut täcker emellertid vad som avses med ungdomsarrest. I omhändertagande för utredning finns icke och bör icke finnas något element av repression. Det är närmast en motsvarighet till häktning, och det vore ett allvarligt missbruk av institutet i fråga om det skulle nyttjas som ersättning för ungdomsarrest. Vad beträffar skyddstillsyn skall den i regel icke användas för ungdomar under 18 år, och möjligheten att döma till sådan skyddstillsyn som innefattar intagning på tillsynsanstalt föreligger över huvud taget inte då lagöverträdaren ej fyllt 18 år (brottsbalken 28 kap. 3 §). Behovet av reaktionsformen kortvarigt frihetsberövande kan alltså icke anses fyllt inom ramen för nu gällande eller beslutade lagar.

Under återopande av det anförda hemställes,

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa om skyndsamt utredning, syftande till komplettering av vårt reaktionssystem med en påföljd av typen kortvarigt frihetsberövande.

Stockholm den 21 januari 1964

Karin Wetterström

Alf Wennerfors

Erik Magnusson

Stina Gunne

i Tumhult

Nr 106

Av herrar *Antonsson* och *Wahrendorff*, om *höjning av inkomstgränsen för arbetsgivaravgift inom ATP.*

(Lika lydande med motion nr 87 i Första kammaren)

Stockholm den 21 januari 1964

Johannes Antonsson

Harry Wahrendorff